

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/998,Prezentacja-wystawy-Przeciwko-kilku-myslom-co-nie-nowe-Procesy-krajowcow-za-kont.html>
10.04.2026, 11:06

Prezentacja wystawy „Przeciwko kilku myślom... co nie nowe. Procesy krajowców za kontakty z paryską »Kulturą«” - Łódź, 16-26 stycznia 2007 r.

Od 16 do 26 stycznia 2007 r. w patio Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi (ul. Rewolucji 1905 r. 64) można oglądać wystawę „Przeciwko kilku myślom... co nie nowe. Procesy krajowców za kontakty z paryską »Kulturą«”.

Wystawa przygotowana została w 2006 r. przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Gdańsku i Biuro Edukacji Publicznej IPN w Warszawie w ramach obchodów Roku Jerzego Giedroycia, organizowanych przez Instytut Pamięci Narodowej.

Wystawa ukazuje najważniejsze procesy, wytoczone w okresie rządów Władysława Gomułki Polakom w kraju za współpracę z Jerzym Giedroyciem i paryską „Kulturą”. Jej celem jest zaprezentowanie oddziaływania paryskiej „Kultury” na kraj wolnym słowem, co stało się jednym z podstawowych założeń linii politycznej Giedroycia i zespołu Instytutu. Postawy tej części powojennego uchodźstwa, dla której istotne były kontakty krajowe, z punktu widzenia władz PRL stanowiły zagrożenie dla systemu komunistycznego w Polsce i stąd przeciwko paryskiej „Kulturze” skierowano aparat bezpieczeństwa. Wystawa przytacza credo paryskiej „Kultury”, zapisane w jej drugim numerze w 1947 r. Przybliża sylwetki Redaktora i jego najbliższych współpracowników: Józefa Czapskiego, Zofii Hertz, Zygmunta Hertza, Henryka Giedroycia i Juliusza Mieroszewskiego. Prezentuje stosunek środowiska paryskiej „Kultury” do przemian nad Wisłą, począwszy od „odwilży” po wydarzenia z 1968 r., poszukiwanie kontaktów krajowych i nawiązywanie relacji z Klubem Krzywego Koła – pomimo iż reżim komunistyczny nie dopuścił na rynek krajowy wydawnictw Instytutu Literackiego z Paryża, których rozpowszechnianie zostało prawnie zakazane w 1950 r. Wystawa ukazuje, jak za decyzjami zespołu paryskiej „Kultury” o cofnięciu kredytu zaufania Gomułce i niepodjęciu żadnych rozmów z władzami PRL idą represje ze strony reżimu. Komuniści zastosowali wzmoczoną cenzurę wobec paryskiej „Kultury” i konfiskatę przysyłanych do Polski wydawnictw Instytutu, a kontakty z krajem, m.in. z Klubem Krzywego Koła – „ośrodkiem wolnej myśli” postanowili rozwiązać za pomocą bezpieki. Osobne plansze poświęcone są aresztowanym i skazanym za kontakty z Instytutem Literackim: Hannie Szarzyńskiej-Rewskiej, Andrzejowi Markiewiczowi, Annie Rudzińskiej i Jerzemu Kornackiemu. Dalej pokazane są represje wobec pisarzy, którzy nie dość, że podpisali „List 34” czy sympatyzowali z jego sygnatariuszami, to współpracowali bądź kontaktowali się z paryską „Kulturą”. Komuniści skierowali aparat bezpieczeństwa przeciwko Janowi Józefowi Lipskiemu, Melchiorowi Wańkowiczowi, Januaremu Grzędzińskiemu, Stanisławowi Cat-Mackiewiczowi czy prześmiewcy rządów Gomułki

Januszowi Szpotańskiemu. Gdy po marcu 1968 r. przecięcie kontaktów paryskiej „Kultury” z krajem okazało się niemożliwe, reżim przystąpił do jednej z najpoważniejszych operacji, która miała na celu skompromitowanie Giedroycia i Zespołu Literackiego w oczach Polaków w kraju i na emigracji. Ekspozycja ilustruje przedsięwzięcia operacyjne SB o kryptonimie „Turysta” i „Pajęczyna”, dotyczące tzw. sprawy tatarników. Wiosną 1969 r. na granicy polsko-czechosłowackiej zostali aresztowani Maciej Kozłowski i Maria Tworkowska, którym zarekwirowano 186 książek Instytutu Literackiego i 311 broszur – odbitek z paryskiej „Kultury”. Wystawa odsłania, jak za sprawą śledztwa na ławie oskarżonych zasiedli Maciej Kozłowski, Maria Tworkowska, Krzysztof Szymborski, Jakub Karpiński oraz Małgorzata Szpakowska, którym postawiono zarzut współpracy z „Instytutem Literackim, kierowanym przez Giedroycia, a szkalującym ustrój i naczelne organa PRL oraz podważającym zasady ustrojowe”. W lutym 1970 r. zapadły wysokie wyroki, złagodzone później w wyniku rewizji wniesionej do Sądu Najwyższego: Maciejowi Kozłowskiemu zamieniono karę 4 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności na 3 lata; Marii Tworkowskiej 3 lata i 6 miesięcy zamieniono na 1 rok i 9 miesięcy; Krzysztofowi Szymborskiemu 3 lata i 6 miesięcy – na 2 lata i 4 miesiące; Jakubowi Karpińskiemu karę 4 lat zmniejszono do 2 lat i 8 miesięcy; Małgorzacie Szpakowskiej zamiast 3 lat wymierzono 1 rok i 6 miesięcy.

Wystawa związana jest z promocją książki dr Małgorzaty Ptasińskiej-Wójcik z Biura Edukacji Publicznej IPN pt. „Z dziejów Biblioteki »Kultury« 1946–1966” (Warszawa 2006).